

store, hvide Flok og staa for Guds Trone med Lovsang, frelste af hans Naade og tvættede rene i Lammets Blod.

Naar vi saa har hørt Guds Ord og bedt og sunget sammen af vore dejlige Salmer, vil det jo være naturligt for enhver af os, at vi i Stilhed besøger den lille Tue, der er kær og dyrebar for os, og dvæler der i Bøn og Taksigelse.

Vi tror, at de store Skarer, der Søndag efter Søndag gæster de Dødes stille Have, vil forstaa os og følge vor Indbydelse. Gud velsigne da denne Begyndelse i Jesu Navn.

* * *

Lige fra den første Begyndelse fandt Tanken en overvejende Tilslutning. Overalt var der stuvende fuldt, og der hørtes fra alle Sider kun almindelig Glæde og Taknemmelighed. Selvfølgelig blev da Andagterne fortsatte, og nu kan det vist siges, at de er gaaede ind som et fast Led i den danske Kirkes Liv. Ja, Tilstrømningen har været saa stor, at vi i de senere Aar har maattet holde Dobbelt-Andagter, for at alle, der ønskede at være med, kunde komme ind.

I 1922 kom *Malmö* og bad om Vejledning, for at ogsaa de kunde være med, og senere har vore større Provinsbyer ligeledes optaget Tanken, som slog saa godt an herinde.

Saaledes blev ogsaa dette lille Sennepskorn ved Guds Naade til et stort Træ.

* * *

Gravminder af Træ.

Af Tegner *Søren Knudsen.*

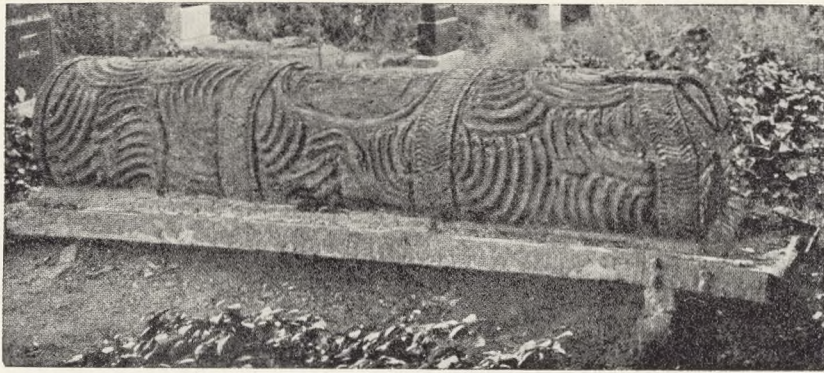
Det staa for mig som det rigtige i en Omtale af folkelige Gravminder at begynde med Træ-Monumenter, fordi dette Materiale er det mest primitive og sikkert det først anvendte, og selv om der Side om Side hermed stadig er benyttet andre Materialer, særlig Sten, hvilket vore Oldtids-Runesten jo beretter om, kan der nok gaas ud fra, at det kun var de færreste og da vel de fornemste Personer, der fik slig Udmærkelse i Døden.

I Wadsjös Bog- og Billedværk „Kyrkogårdskonst“ berettes om, at der i Sverrig har kunnet paavises Gravhuse af Træ paa Kirkegaardene (formodentlig oprunden jævnsides med Trækirkerne), altsaa en Art fritliggende Gravkapeller. Om slige har eksisteret her i Landet, ved jeg intet.*)

Et saadant Gravhus (i Sverrig kaldet „Stupa“) kan anses for en Fortsættelse af Oldtidsgravkamrene, hvoraf enkelte er saa store som Smaahuse, og disse har jo sikkert ogsaa været forbeholdt enkelte Rige. Enkelte Stenmonumenter fra Middelalderen har da ogsaa Form som Huse med hustagformede Dæksten (se „Kyrkogårdskonst“ Side 58, med Billede af en husformet Stengrav ved Husaby Kirke i Vestergötland). Tilbøjeligheden til at bygge Hus for den døde ses i Helgenhuse og -skrin af Træ. (Nat. Mus. København, Nord. Mus. Stockholm m. fl. St.). For den mindre velhavende Person laa det da nær at efterligne denne Skik ved at tildanne eet Træstykke efter Evne og Behag og lægge det ovenpaa Vennens eller Venindens sidste Hvilested.

*) Saadanne Opbygninger har ogsaa eksisteret i Danmark. De omtales bl. a. Aar 1554 i et Reglement for Kirkegaardene i Vejle og Kolding (se herom nærmere „Havekunst“ 1925, S. 123-24.)

Red. Ann.

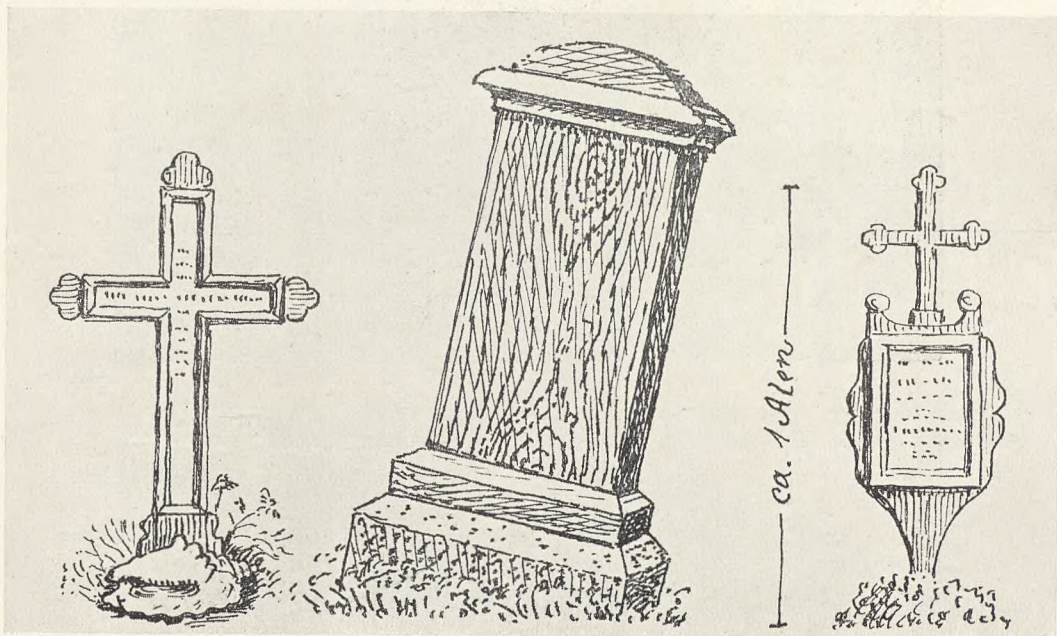

Saaledes tænker jeg mig, de saakaldte Ligtræer (og Ligstene) er fremkomne; de burde sikkert kaldes *Liggetræer* og -sten, da det utvivlsomt er den liggende Stilling, der har givet Navnet fra først.

Medens de førnævnte Stengrave samt Kister og Skrin (af Træ) har bestaaet af flere Plader: Bund, Langsider, tagformet Dæk og Endestykker, „Gavle“ (som rager op over Taget med prydede Spidser), bestaar de saakaldte „Ligtræer“ af eet Stykke og er her i Landet en afladet „Tromle“, vinkelret eller skraat afskaaret i Enderne og rigt billedskaaret overalt og som oftest med fyldige Indskrifter.

Ovenstaaende Afbildninger af saadanne liggende Gravtræer viser (for det midterste) en tildannet Egestamme, Længde: 162 cm, Bredde: 38 cm, paa en smal „Plint“. Cylinderen er paa langs delt i tre Felter, hvoraf det midterste har følgende Indskrift:

Ligtræ fra Ry Kirkegaard (øverst), fra Skarrild (i Midten) og (nederst) et Barneligtræ fra Glud samt et Voksenligtræ fra Barrit.

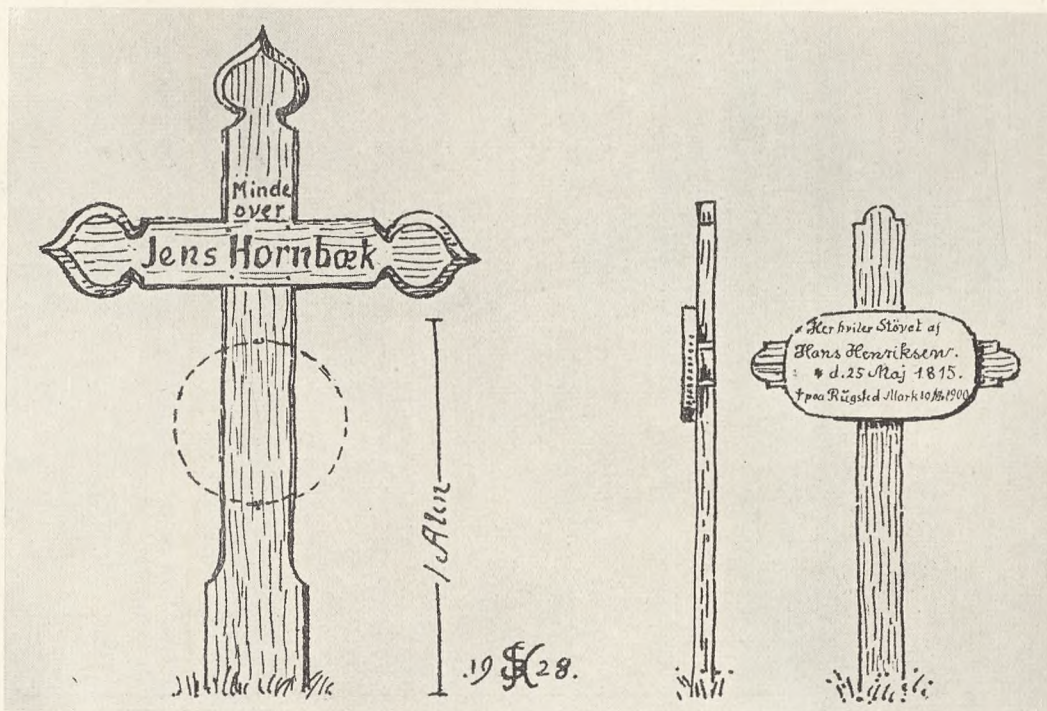
HER UNDER
 HVILE DEN
 ILIVE NU
 HOS GUD
 SALIGE KONE
 ANE CHRI
 STENS DAT
 TER VIENDE
 AF SKARR
 ILD MØLLE
 FØD AO 1740
 DØD AO 1787.

De to Sidefelter er smykket med en dobbelt Række „Negle“. Paa den afvalmede Hovedende et primitivt Englehoved. Intet Spor af Maling forefindes.

Paa Ry Kirkegaard har der været flere af den Art Gravtræer; et af disse, som nu opbevares i Taarnet, er afbildet S. 115, og et lignende findes i Aarhus Museums Samlinger fra historisk Tid (i den gamle By).

Det maa siges, at der er noget mystisk og respektindgydende ved disse Ry-Ligtræer, idet de øjensynlig tilstræber at ligne selve Liget, indsvøbt i folderigt Klæde og ombunden med 4 Baand. Naar dertil kommer, at den paa Hovedenden udskaarne Maske godt kan ligne selve den Dødes Hovede, der stikker ud af Bylten, saa forstaar man, at de, der een Gang havde set sligt, huskede det for Livet, og at Børn og nervøse Folk helst gik udenom dem(!).

Trækors med Konkylie fra Starup (tv.), Egeplanke med Granitplint fra Tranebjerg (i Midten) samt Træplade med Kors fra Sdr. Bjært. Tegning af Søren Knudsen.

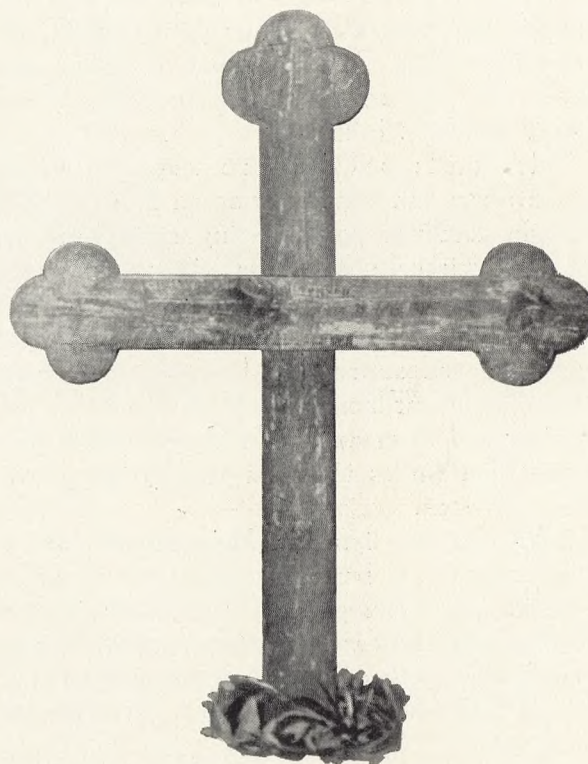
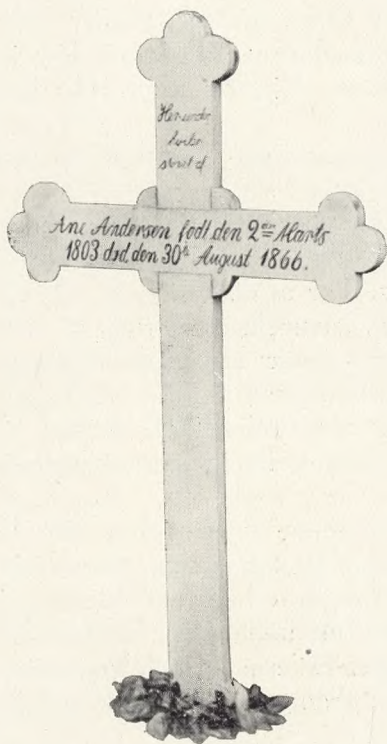
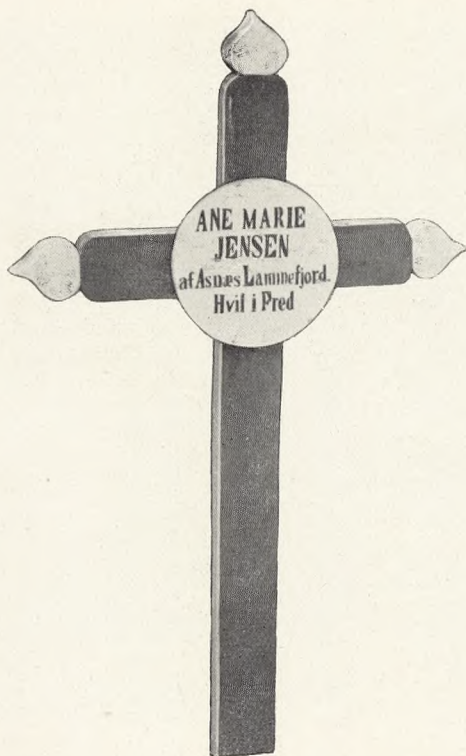
I Glud Museum findes et ganske tilsvarende Barneligtræ, endog med Drapperi-ornamentik i lignende Maner; det er fundet ved Hjarnø Kirke og viser tydelige Spor af Kultjære. Den Omstændighed, at det er ganske gennemhullet af Pæleorm, kan jo ogsaa tyde paa, at det har ligget i Havet i lang Tid, saa Hjemstedet er ikke helt sikkert bestemt (S. 122).

Sideordnede med disse mærkelige Gravtræer bør nævnes nogle Ligsten af næsten samme Form. Hr. Wadsjö er ogsaa klar over dette og bringer i sin Bog Side 39 Foto af nogle saadanne paa Hvirring Kirkegaard ved Aarhus. Tegning af en tilsvarende ved Barrit Kirke vedføjes her (S. 115); dette har endda en Engel (eller er det en Præst?) i hver Ende. (I Agri paa Mols skal ogsaa forefindes et Par af disse Typer i Træ).

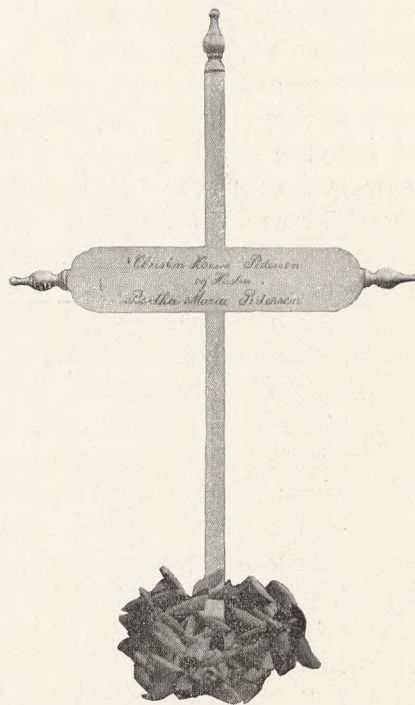
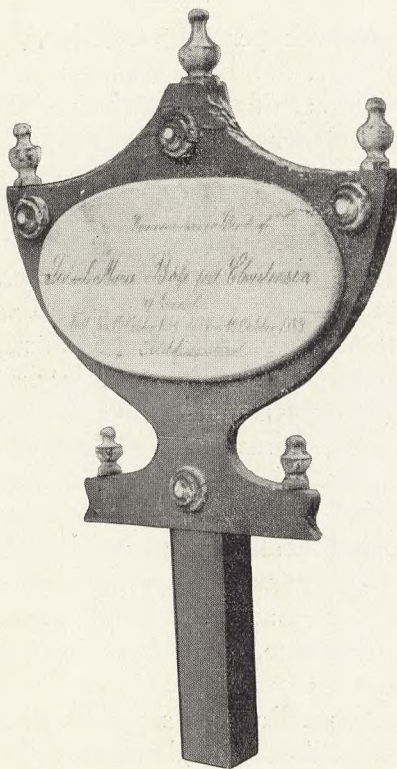
Disse Ligsten har dog som oftest et saa ærværdigt, gammelagtigt Præg, at man vægrer sig ved at tro dem kun godt eet Hundrede Aar gamle. De bærer dog som oftest Aarstal mellem 1750 og 1850, men der er jo den Mulighed til Stede, at de kan være tagne i Brug en anden Gang, hvilket Hr. Wadsjö ogsaa røber Tilbøjelighed til at tro. Sligt findes jo ogsaa iblandt Renaissance- og Rokokotidens store pladeformede Gravsten.

Endnu en Art lignende Monumenter skal nævnes i denne Forbindelse, idet de passer herind. De bestaar af dels Træ og dels Stenfliser. Det første som Ramme og de sidste som Fyldinger. To saadanne i jammerlig Forfatning erhvervedes i 1919 af undertegnede hos en Gaardejer i Stouby, men blev ved Forhandling og Godtgørelse tilbageleveret og paa Foranledning af Sognepræst Fenger-Eriksen og kgl. Konfessionarius i København forsynet med nye Egerammer og ophængte i Kirken (Stouby).

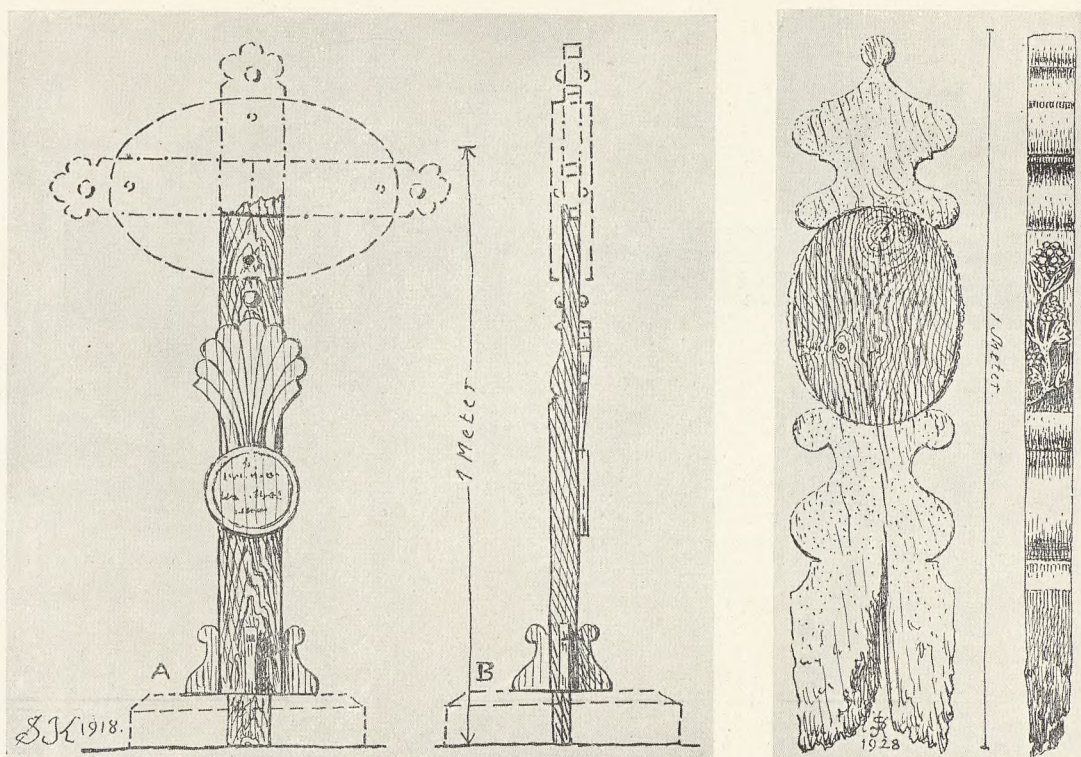
Trækors fra Nebsager (tv.) og Ødsted (th.), begge fra c. 1898.
Tegning af Søren Knudsen.

Øverst Trækors fra Asnæs (tv.) og Marstal (th.), nederst begge fra Viborg.

Øverst Trækors fra Asminderup (Odsherred) (tv.) og Ørsted (th.), nederst Marstal.

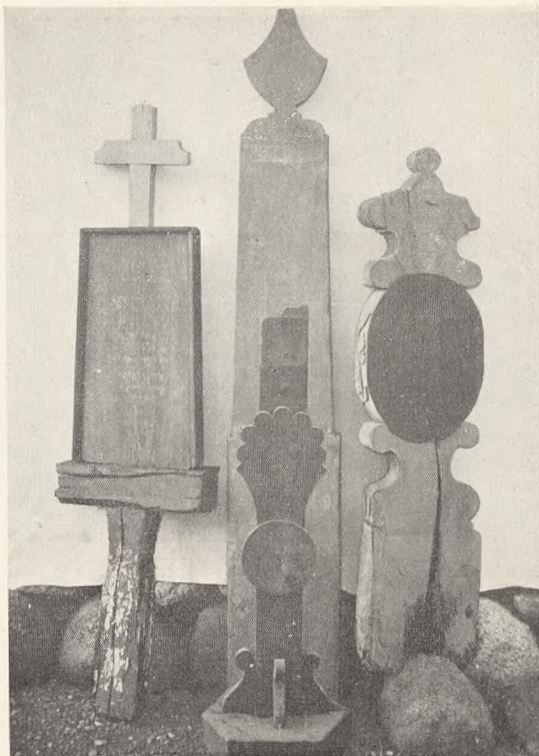
Tegningen (S. 123) taler forøvrigt. — Flere lignende findes her i Bjerre Herred. Paa Endelave Kirkegaard ligger 4 saadanne Kalkstensfliser, der hører sammen, maaske har der ogsaa været Træramme om dem. — Stoubymonumentet gør sig bemærket ved sin inderlige og sørgelige Meddelelser samt fromme (hjemmelavede) Slutstrofer, skønt ikke rimende dog rytmiske og gribende.

Mest benyttet har dog vel altid de opretstaaende Gravtræer og -sten været. Runestenene fra Oldtiden har jo sikkert været anbragt saaledes, og gamle Billeder fra 1500 og 1600erne viser, at Kirkegaardene var fulde af staaende Monumenter. Stil og Mode har vekslet, stedlige Forhold har gjort sig gældende, og saaledes er der sikkert blevet anvendt Træ, Sten og Jern og maaske andre Materialer, periodisk eller samtidig næsten overalt. Kirkegaardene har altid været en Art Museer, der har berettet om Fortiden, lidt, længere og længst tilbage og haft mangt og meget underligt at oplyse om.

Medens Korsformen stedse har været meget anvendt lige fra tidlig Middelalder (Gorms Runesten i Jelling), har der dog været Tidsrum, hvor Søjle-, Pille-, Pyramide- eller andre Former har været i Vælden. Ovenstaaende Afbildning af et Gravtræ fra Hammelegnen (nu i Glud Museum) viser os en Balustreform med urneformet Top. Det har mindst været en Storbonde, der har faaet sligt smukt Gravminde, mesterligt udprofileret og forsynet med en Frugtplante paa Kanterne, som det er. Barokstilen er udpræget i dette Tilfælde.

- Paa Billedet S. 121 (Foto af L. P. Laursen, Nebel pr. Raarup) ses dette Gravtræ sammen med 3 andre i Glud Museum. Det høje i Midten (manglende Tværbaand)

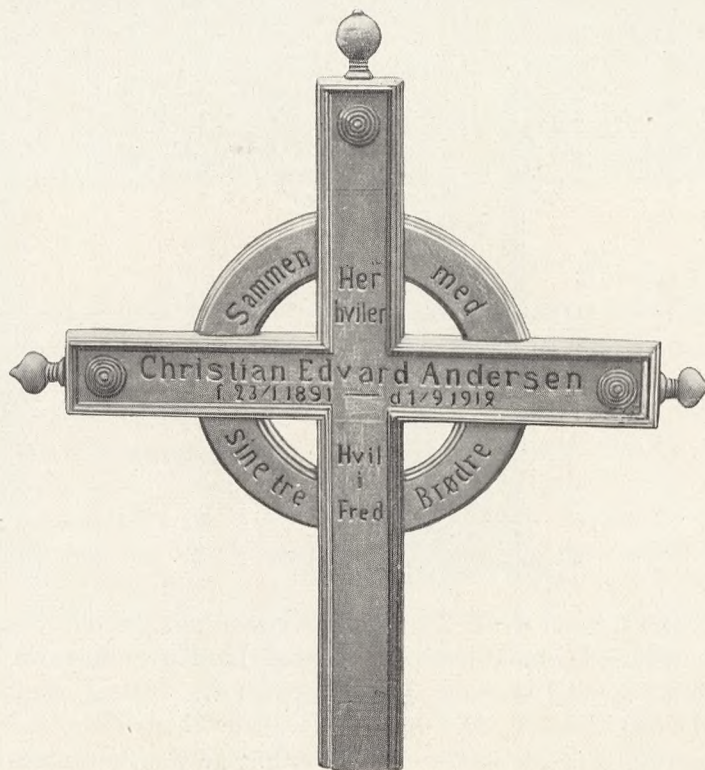
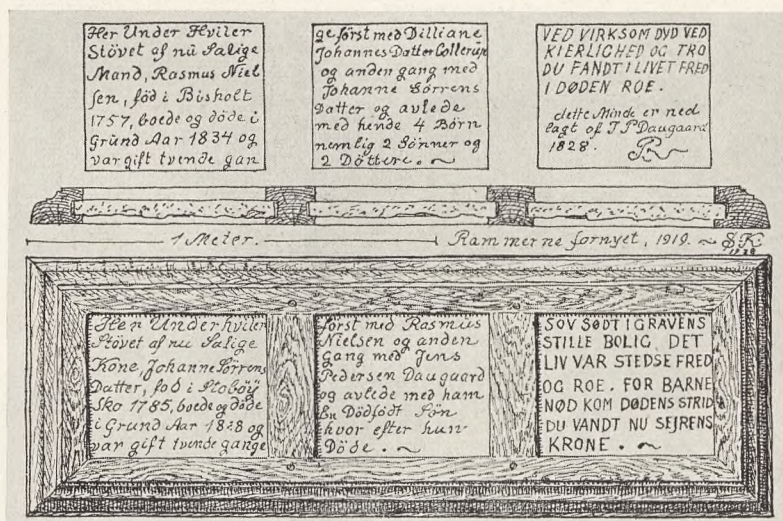
Trækors fra Glud (tv.) og fra Hammelegnen (th.). Tegning af Søren Knudsen.

med Empireurne i Toppen stammer fra Bjærg Kirkegaard (Egetræ) og har været ret pompøst i sin Tid. „Mindet“ til venstre er rejst over Tømrer Marcus Laursen, Nebel, af Tømrer Knud H. Pedersen, Danding (min Farfader) 1876. Fyr og Eg. Brudstykket foran i Midten er fra Glud Kirkegaard og har været et Pragtstykke. S. 120 er en Tegning, som det efter min Undersøgelse maa have set ud. Skriftpladen har været et Plankestykke med Korsarmen og Toppen stukket igennem. Et ret betydeligt Arbejde.

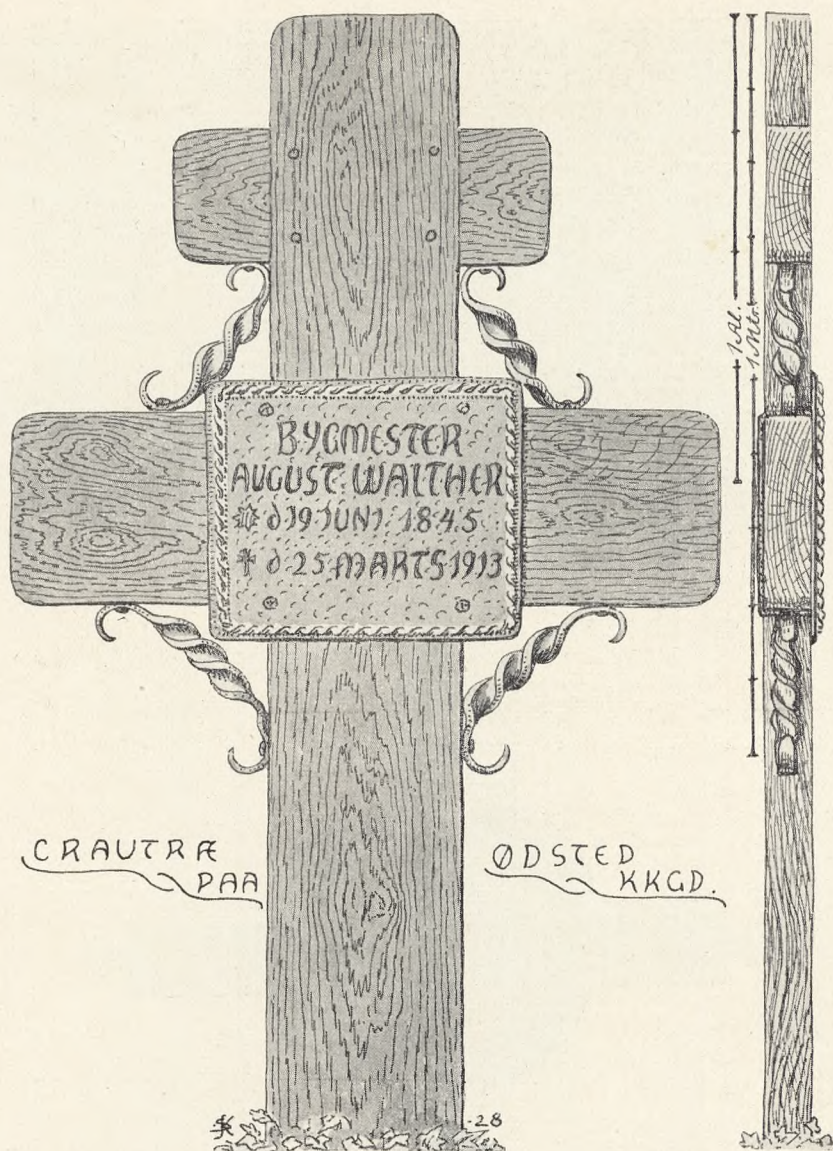
Lige op til Nutiden har der visse Steder været anvendt Trækors og -plader (se bl. a. Billedet i V. K. 1928, S. 101 fra Farum (1864) og fra den nyere Tid 1928, S. 77. Som oftest har det vel været paa Smaamandens Gravsted, dog spiller Skik og Sædvane samt endelig (og vel mest) de paa Egnen herskende Formuesforhold ind; medens man i de fede Egne finder endog vældige Kalkstens-Ligstene (à la Herremænd og Præster) paa Bøndergrave, er der paa de magrere Egne en Mængde Trækors at se endnu. Hosstaaende Tegninger viser adskillige saadanne. Dog ses det let, at det ikke altid er Pengene, der er afgørende. Den prægtige Egebul paa Granitsokkel fra Tranbjærg har sikkert kostet lige saa meget som et tilsvarende Stenmonument. Og lige op til den nyeste Tid ser vi, at det individuelle Præg endnu iblandt gør sig gældende. Som eet af de smukkeste Beviser i den Retning staar Bygmester Aug. Walthers vældige Egekors (S. 124), sort lakeret og med det smukke Smedearbejde paa, ved Ødsted Kirke, SV. for Vejle, i Sandhed et Gravtræ, en Bygmester værdig! I hans Sted tror jeg dog, jeg vilde have undværet Smedearbejdet (jeg forudsætter, at han ikke selv har lavet dette) og været nøjet med at skære Indskrift og Prydelser i selve Træet. Som Eksempel paa den Teknik kan henvises til Lektor H. Hansens smukke Ringkors

Gravtræer i Glud Museum.

paa Ørsted Kirkegaard ved Køge (S. 110). Et andet Ringkors, stærkt præget af Drejearbejde (og mindre solidt) er ogsaa hosføjede fra Asnæs Kirkegaard i Odsherred, som saa rørende melder om 4 Brødres fælles Gravsted (S. 123). Ja, det er, som de smaa beskedne Trækors taler allermest indtrængende, om saa det er det fattige,

Øverst: Liggende Gravmæler fra Stauby. Tegning af Soren Knudsen.
Nederst: Trækors fra Asnæs (Foto 1928).

hvidmalede Trækors, næsten druknet i frodig Vegetation, paa Harboøre Kirkegaard (V. K. 1928, S. 7), meldende om hollandske Sømænds Død langt borte fra Hjem og Kære.

Til Slut i denne Artikel skal tre Mindesmærker fra Marstal omtales, de repræsenterer tre forskellige Typer. 1) Det stærkt udsvajede Gravminde, af hvilken der findes kun faa. Skønt dette er fra sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, spores der dog ældre Stil deri, thi de gamle hævdvundne Former er ædle. 2) Et Gravminde i enkel Korsform, her endog uden Skriftplade (oval eller firkantet), kun netop med Plads for Navnet. Og endelig 3) Gravpælen eller Gravstokken, der vel næsten er den mest mærkelige; denne er en Rundstok, og der findes paa ældre Dele af Kirkegaardene i Marstal mange af disse; paa en Kirkegaard i Viborg skal der ogsaa findes et Par Stykker, der dog er kantede i Formen.

Egekors for Bygmester August Walther, Ødsted Kirkegaard.